

Dabā iegūtas oglekļa kompensācijas ir izšķiroši svarīgas ceļā uz neto nulles emisiju līmeni

Avots: Latvijas Meža īpašnieku un apsaimniekotāju konfederācija

Lai gan daži gadījumi var būt iedragājuši šo projektu reputāciju, noraidīt visus oglekļa kompensāciju projektus kā "greenwashing" (jeb "zaļmaldināšana" – kas nozīmē radīt maldinošu iespaidu, ka uzņēmumi un produkti ir videi draudzīgāki nekā īstenībā) dažu neveiksmīgu projektu īstenotāju dēļ būtu tas pats, kā " izmest atkritumos aploksni ar naudu "

Cik efektīvas ir oglekļa kompensācijas?

Ņemot vērā pieaugošo klimata krīzi, vēl nekad nav bijusi tik aktuāla nepieciešamība panākt nulles neto emisijas. Pasaule saskaras ar ārkārtas situāciju klimata jomā, ko uzsver nepārprotami ekstrēmi laikapstākļi, kas vērojami visā pasaulē. Ņemot vērā šos apstākļus, ir tikai loģiski, ka mēs apspriežam šo tematu.

Diskusijās par dažiem iespējamiem pārspilējumiem oglekļa emisiju kompensācijas bieži vien tiek kritizētas, jo tās tiek uzskatītas par ērtu karti "izklūšanai no labirinta" emisiju radītājiem. Kritiķi apgalvo, ka šīs kompensācijas ļauj uzņēmumiem saglabāt savas radītās emisijas, nenovēršot to pamatcēloņus.

Tomēr šāds skatījums neņem vērā, ka pāreja uz ekonomiku ar zemu oglekļa dioksīda emisiju līmeni ir sarežģīts un pakāpenisks process. Ceļā uz neto nulles emisiju līmeni uzmanība jāpievērš ne tikai emisiju samazināšanai, bet arī oglekļa sekvestrācijai. Vienkārši sakot, neto nulles mērķis ir līdzsvarot atmosfērā emitēto siltumnīcefekta gāzu daudzumu ar līdzvērtīgu daudzumu, kas tiek aizvadīts. Cenšoties atrast šo līdzsvaru, oglekļa kompensācijas piedāvā ceļu, kas saskaņo ekonomisko izaugsmi ar ekoloģisko atjaunotni. Būtība ir dabisko sistēmu, piemēram, mežu, mitrāju un lauksaimniecības zemju, uzlabošana, kas absorbē vairāk oglekļa dioksīda, nekā tās izdala.

2023.gada sākumā Klimata pārmaiņu starpvaldību padomes (IPCC) ziņojumā uzsvēta tūlītēja un neatliekama nepieciešamība pēc vērienīgākiem pasākumiem, kuru mērķis ir samazināt emisijas. Šajā cīņā "uzvari vai zaudē" ir būtiski atzīt, ka dabā balstītas oglekļa kompensācijas nekad nav bijušas domātas kā atsevišķa pieeja. Tās drīzāk ir tikai viens no plašākas stratēģijas elementiem emisiju samazināšanai. Lai gan ir bijuši gadījumi, kad dabā balstītas oglekļa kompensācijas ir bijušas problemātiskas, ir arī likumīgas kompensācijas, kas samazina un mazina emisijas.

Daži statistikas dati.

Saskaņā ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējās konvencijas par klimata pārmaiņām (UNFCCC) datiem 13 no 60 jaunattīstības valstīm, kas ziņoja ANO Klimata pārmaiņu sekretariātam par REDD+ pasākumiem, ziņoja par oglekļa dioksīda emisiju samazinājumu gandrīz 10 miljardu tonnu apmērā. Tas ir gandrīz divreiz vairāk nekā siltumnīcefekta gāzu emisijas no Amerikas Savienotajām Valstīm 2020. gadā, un nozīmē, ka no ceļiem uz gadu tiktu noņemtas 150 miljoni automašīnu.

REDD ir saīsinājums no "Atmežošanas un mežu degradācijas izraisīto emisiju samazināšana jaunattīstības valstīs" (Reducing emissions from deforestation and forest degradation in developing countries). Ar "+" apzīmē ar mežu saistītas papildu darbības, piemēram, ilgtspējīgu mežu apsaimniekošanu un saglabāšanu, kā arī meža oglekļa krājumu palielināšanu. Projekti saskaņā ar REDD+, ko reglamentē Apvienoto Nāciju Organizācija, var dot uz rezultātiem balstītus maksājumus par emisiju samazināšanu, ja tie samazina atmežošanu. REDD pārveidošana par tirgus mehānismu neapšaubāmi ir liels potenciāls, jo tā ir izšķiroša rīcība cīņā pret klimata pārmaiņām. Tajā pašā laikā tas veicina ilgtspējīgas attīstības mērķu sasniegšanu pasaules dienvidu valstīs.

Papildus dabiskajām ekosistēmām lauksaimniecībai ir būtiska nozīme oglekļa emisiju kompensēšanas stāstā. Ilgtspējīgas lauksaimniecības prakses, piemēram, augsnes apstrāde bez aršanas vai ar samazinātu augsnes apstrādi, agromežsaimniecība, sējumu audzēšana utt., veicina augsnes veselību, vienlaikus uztverot oglekli.

Agromežsaimniecība, piemēram, ietver koku integrēšanu lauksaimniecības zemēs, tādējādi uzlabojot oglekļa piesaisti un sniedzot daudzus ieguvumus, piemēram, uzlabojot augsnes auglību, ūdens saglabāšanu un dažādojot lauksaimnieku ienākumu avotus.

Lauksaimniecībā bez augsnes apstrādes kultūraugi tiek audzēti, nebojājot augsni, un tas sniedz daudzus ieguvumus. Tie ir, piemēram, mazāka augsnes erozija, labāka augsnes veselība un gaisa kvalitāte, kā arī lielāka ūdens aizture. Tā var arī piesaistīt 0,3 tonnas oglekļa uz hektāru gadā, norādīts Amerikas Augsnes biedrības (Soil Society of America) dokumentā.

Kanādas pieredze.

Kanādas Lauksaimniecības un pārtikas politikas institūts (Canadian Agri-Food Policy Institute) norāda, ka "bezaršanas metodoloģijas ieviešana ir būtiski ietekmējusi oglekļa zudumus Kanādas rietumu daļā, kopš 1981. gada pārvietojot provinces no oglekļa neto zudumu uz neto ieguvumu pozīciju". Saskaņā ar citu pētījumu, ko veica Saskačevanas lauksaimniecības zemēs oglekļa sekvestrācija, pateicoties bezaršanas lauksaimniecībai, ir no 0,3 līdz 0,65 tonnām uz akru gadā, kā liecina pētījums, ko veica SEG reģistrs - organizācija, ko dibinājusi akademiķu grupa, kuras mērķis ir izstrādāt stingrus zinātniskus standartus oglekļa sekvestrācijas projektiem, un Saskačevanā bāzēta uzņēmuma CarbonTerra, kas nodarbojas ar oglekļa ziņā neitrālas lauksaimniecības ekosistēmas izveidi provincē, zinātniskā komanda.

Papildus tam, ka šis process nodrošina lauksaimniekiem papildu ienākumus, tas palielina organiskā oglekļa saturu augsnē. Piemēram, Čikāgas Klimata birža pašlaik zemes apsaimniekotājiem izmaksā kompensāciju aptuveni 2 līdz 3 dolārus par akru, ja tie izmanto tādas metodes kā augsnes saglabāšanas paņēmienus, kas sekvestrē CO₂, norādīts Amerikas Augsnes biedrības dokumentā (Soil Society of America).

Šāda augsnes sastāva uzlabošanās veicina produktivitātes pieaugumu, samazina augsnes eroziju un barības vielu noteces līmeni, kā arī uzlabo ūdens kvalitāti. Tādējādi oglekļa piesaistīšana augsnē ir abpusēji izdevīgs rezultāts gan lauksaimniecības nozarei, gan videi.

Turklāt šādas ilgtspējīgas lauksaimniecības prakses rezultātā samazinās arī tehnikas un darbaspēka izmantošana lauksaimniecības zemē. Tādējādi tiek samazinātas ar šīm darbībām saistītās fosilā kurināmā emisijas. Pētījumos ir aplēsts, ka, izmantojot t.s. bezaršanas praksi, SEG emisijas var samazināties pat par 71 % salīdzinājumā ar tradicionālajām augsnes apstrādes metodēm.

Oglekļa kompensācijas ir efektīvs instruments

Ar dabā balstītām oglekļa kompensācijām mežos privātpersonas, uzņēmumi vai valdības var kompensēt savu oglekļa dioksīda emisiju, investējot projektos, kas no atmosfēras aizvada vai samazina oglekļa dioksīda daudzumu. Tas palīdz neitralizēt emisijas un cīnīties pret klimata pārmaiņām.

Nozarē ir divi segmenti: atbilstības tirgus, kurā uzņēmumiem saskaņā ar normatīvajiem aktiem vai nolīgumiem ir juridiski noteikts pienākums kompensēt emisijas, un brīvprātīgais oglekļa tirgus, kurā uzņēmumi izvēlas kompensēt savas emisijas ētisku vai reputācijas apsvērumu dēļ. Tieši brīvprātīgais tirgus pēdējā laikā tiek rūpīgi pārbaudīts.

Kopumā kompensāciju nozarē vērojama ievērojama izaugsme. Saskaņā ar Refinitiv datiem globālā oglekļa kredītu tirgus vērtība 2021. gadā sasniedza 850 miljardus ASV dolāru, kas ir par 164 % vairāk nekā 2020. gadā. Brīvprātīgais oglekļa tirgus pieauga rekordlielā tempā, sasniedzot 2 miljardus ASV dolāru - četras reizes vairāk nekā 2020. gadā. Un pirkumu temps 2022. gadā vēl būtiskāk palielinājās, liecina BCG ziņojums. Paredzams, ka līdz 2030. gadam tirgus sasniegs no 10 līdz pat 40 miljardiem ASV dolāru.

Dabā balstīts oglekļa emisiju kompensāciju tirgus 2020. gadā tika novērtēts 0,6 miljardu ASV dolāru apmērā. Tas ir tikai 0,01 % no atbilstības kredītu tirgus, teikts HSBC Ilgtspējīgu finanšu centra ziņojumā. Tomēr saskaņā ar BCG datiem uz dabu balstīti risinājumi būs viens no populārākajiem projektu veidiem brīvprātīgajā oglekļa tirgū.

Nepieciešamība pēc stingriem noteikumiem

Nemot vērā, ka normatīvie regulējumi cenšas tikt līdzī šim strauji augošajam globālajam tirgum, kā tas ir jebkurā jaunā nozarē, oglekļa emisiju kompensāciju nozare pašlaik saskaras ar grūtībām. Tomēr šie šķēršļi nav atturējuši agrorūpniecības un pārtikas tehnoloģiju investorus no tā, lai ar oglekļa dioksīda emisijām saistītos jaunuzņēmumus izvirzītu priekšplānā starp savām investīciju prioritātēm 2023. gadam, teikts AgFunder Global AgriFoodTech Investment Report 2023. gadā.

Stingras pārvaldības normu, neatkarīgas pārbaudes un tirgus standartu noteikšana ir būtiski soļi, lai nodrošinātu uzticamu uz dabu balstītu oglekļa kompensāciju. Tāpat ir jārisina tādi jautājumi kā papildināmība, emisiju pārvirze un pastāvība. Parīzes 2015. gada nolīgumā jau ir noteiktas pamatnostādnes par pareizu kompensāciju uzskaiti, tādējādi liekot pamatus to integrācijai.

2023.gada jūlijā Brīvprātīgā oglekļa tirgus integritātes padome (ICVCM) publicēja pilnu oglekļa pamatprincipu (CCP) novērtēšanas sistēmu. Tajā noteikti augsti standarti, kuru mērķis ir uzlabot brīvprātīgā oglekļa tirgus kvalitāti. ICVCM apgalvo, ka CCP sistēma palīdzēs atjaunot uzticamību, nodrošināt ietekmi un piesaistīt lielākus ieguldījumus steidzami nepieciešamajiem klimata risinājumiem. Vienlaikus ICVCM ir arī uzsvērusi, ka nav iespējams sasniegt 1,5C bez dabā balstītiem risinājumiem.

Jau iepriekš – 2023.gada jūnijā Brīvprātīgās oglekļa tirgus integritātes iniciatīvas (VCMI) publicētajā jaunajā prasību kodeksā bija sniegtas vadlīnijas privātiem uzņēmumiem un citiem nevalstiskiem dalībniekiem par to, kā izmantot oglekļa kredītus, lai sasniegtu savus īstermiņa emisiju samazināšanas mērķus un ilgtermiņa neto nulles saistības. VCMI iesaka uzņēmumiem "iegādāties tikai augstas kvalitātes oglekļa kredītus, kas atspoguļo emisiju samazinājumu un/vai piesaisti ārpus uzņēmuma vērtību ķēdes". Tie ir apsveicami soļi ceļā uz pārskatāmības uzlabošanu un standartu noteikšanu oglekļa kompensāciju tirgū. Ar tiem tiek aizstāts plašs normu klāsts un dažādās valstīs pastāvošā regulatīvo sistēmu neviendabība.

Nesenā kritika attiecībā uz dabā balstītu oglekļa kompensāciju patiesībā ir veiksmīga, kas sniedz iespēju pārdomāt tirgus stāvokli un gūt vērtīgas atziņas.

Jau tagad iezīmējas pozitīva tendence - pircēji nepārprotami dod priekšroku respektablai uzraudzības, ziņošanas un verifikācijas sistēmai (MRV), kas ir galvenais kritērijs kredītu iegādei. Vairāk nekā 90 % pircēju uzskata MRV par galveno faktoru kredītu iegādes lēmumos, norādīts BCG ziņojumā.

Pieaugot uzmanības pievēršanai oglekļa emisiju kompensācijām, pircēji arvien biežāk vēlas pārliecināties, ka viņu iegādātie kredīti ir augstas kvalitātes. ICVCM tos dēvē par "augstas integritātes" kredītiem, tādējādi nodrošinot aizsardzību pret apsūdzībām par t.s. "greenwashing".

Neraugoties uz sākotnējām grūtībām, oglekļa dioksīda emisiju nozarei ir liels potenciāls, lai patiešām veicinātu cīņu pret klimata pārmaiņām. Taču, lai to panāktu, šai jomai jābūt atklātākai pret kritiku un gatavai attīstīties.

Koncentrējoties uz pārbaudītām pieejām un plašā mērogā panākot ievērojamas neto negatīvas emisijas, ir iespējams vairojot sabiedrības uzticību. Tajā pašā laikā visām ieinteresētajām pusēm, tostarp valdībām, regulatoriem un pat investoriem, ir obligāti jāparāda atbildīga un ētiska pieeja oglekļa emisiju kompensēšanai.